

УДК 377/378-058.17

DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2019-3-65-72>

Олена Жижко,

доктор педагогічних наук,
професор факультету гуманітарних наук
Автономного університету Сакатекаса, Мексика
e-mail: eanatoli@yahoo.com
ORCID id: 0000-0001-9680-8247

Лариса Балахадзе,

кандидат педагогічних наук,
викладач факультету культури
Автономного університету Сакатекаса, Мексика
e-mail: larisanatoli@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КУРИКУЛУМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В СОЦІАЛЬНО- КРИТИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ У МЕКСИЦІ

У статті розглянуто основні аспекти інституційної теорії як основи формування курикулуму професійної освіти фахівців сфери туризму в соціально-критичній перспективі в Мексиці. Авторами встановлено, що соціально-критична парадигма передбачає аналіз феномену освіти в трьох перспективах: критичній, герменевтичній та міждисциплінарній. Поняття міждисциплінарності розуміється як процес взаємодії різних наукових дисциплін при розгляді певного наукового питання. Кожна з дисциплін збагачує цей процес власними концептуальними схемами, формами визначення проблем та методами наукових досліджень. Отже, розгляд феномену освіти веде до теоретичного дискурсу та акцентування різних концептуальних напрямів, що вивчають проблеми освіти. Міждисциплінарна перспектива у випадку курикулярної конструкції професійної освіти фахівців сфери туризму передбачає застосування курикулярної та інституційної теорій, теорії культури та дискурсу. Формування курикулярного проекту професійної освіти вимагає включення базових понять інституційної теорії у зв'язку з тим, що процес навчання, що є основою курикулуму, – це результат взаємодій інституційних педагогічних процесів. Авторами з'ясовано, що на продуктивну діяльність навчальних інституцій впливають такі елементи: навчальний матеріал, персонал, котрий задіяний, енергія, тактика і стратегія. При розбудові курикулуму професійної підготовки фахівців сфери туризму важливо звертати увагу на аналіз завдань, що ставитимуться перед професійним навчальним закладом; на характеристику персоналу (викладачів, адміністрації, технічного персоналу тощо), що буде працювати; на матеріальні ресурси, потрібні для організації навчального процесу; на організаційну стратегію, котра використовуватиметься для виконання певних навчальних, адміністративних та інших завдань тощо. Для виконання цих цілей варто звернутися до інституційного аналізу. Інституційний аналіз навчальних закладів та процесів, котрі в них відбуваються, є новим напрямом критичного розгляду освітньої галузі. Важливість впровадження інституційного аналізу у професійну підготовку спеціалістів сфери туризму пояснюється тим, що педагогічні, методологічні, дидактичні, психологічні та інші дослідження щодо професійної освіти повністю не забезпечують позитивних змін у цій сфері. Отже, необхідно окрім аналізу навчальних знань, вмінь, навичок, що передаються студентам, також розглядати так звані «ненавчальні» знання, які є компонентом прихованого курикулуму.

Ключові слова: професійна підготовка фахівців сфери туризму; система професійної освіти Мексики; формування курикулуму у соціально-критичній перспективі; критичний розгляд освітньої галузі; інституційний аналіз навчальних закладів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку професійної освіти України пріоритетного значення набувають процеси перегляду теоретико-методологічних засад організації професійної підготовки фахівців різних профілів, зокрема спеціалістів сфери туризму. Можна стверджувати, що професійна підготовка компетентних фахівців сфери послуг і туризму в ринкових

умовах потребує обґрунтування психолого-педагогічних умов навчання, вибору форм та методів підготовки, спрямованих на формування компетентності, розробки відповідних методичних рекомендацій щодо формування компетентності фахівців сфери послуг і туризму, це дозволить вивести майбутнього фахівця на більш високий рівень компетентності і підготовленості в обраній галузі, спрямованості на обрану професію, розвитку особистісних та професійних якостей, необхідних сучасному конкурентоспроможному фахівцю [1, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому контексті доречно звернутися до аналізу соціально-критичного наукового підходу розбудови курикулярних проєктів професійного навчання фахівців сфери туризму у Мексиці. Проблеми розроблення курикулу вивчали А. Де-Альба, Н. Буенфіль-Бургос, А. Діас-Барріга, Х. Діас, Т. Пачеко, Т. Кошманова, М. Лещенко, Х. Монтель, Н. Ничкало та інші.

Мета статті – розглянути основні аспекти інституційної теорії як основи формування курикулу професійної освіти фахівців сфери туризму у соціально-критичній перспективі в Мексиці.

Виклад основного матеріалу. Курикулом у професійній підготовці фахівців туризму Мексики є документ, що описує обсяг і структуру запланованої для навчального закладу програми навчання, загальну організацію навчально-виховного процесу, бажану характеристику випускників, навчальні план і програму, мету, завдання, зміст навчання. Структурування змісту навчання відбувається на кількох рівнях (за роками навчання) та включає оволодіння студентами когнітивними, афективними та дослідницькими вміннями, науково-професійну, інструментально-професійну та культурологічну (загальноосвітню) підготовку студентів (вивчення рідної та іноземної мов, спілкування, мистецтво, гуманітарні науки тощо).

Розбудова курикулу професійної підготовки ліцензіатів із туризму у Мексиці передбачає також визначення характеристик й функції фахівців цієї галузі: проєктувальну, організаційну, управлінську, виконавську (технологічну); обґрунтування професійних знань, умінь та навичок, підходів до відбору і структурування змісту навчального матеріалу, розподіл академічних годин/кредитів за циклами підготовки. Кредити – це форма оцінювання в мексиканській системі освіти, що включає реєстр відвідування занять студентами, виконання певних завдань, іспити, інші критерії, що визначаються кожним викладачем.

Теоретико-методологічним підґрунтям структурування курикулу підготовки фахівців сфери туризму у Мексиці є соціально-критична парадигма, що передбачає аналіз феномена освіти в трьох перспективах: критичній, герменевтичній та міждисциплінарній.

Критичний аналіз освітньої галузі пов'язаний з критичною теорією або теорією Франкфуртської філософської школи та неомарксистської філософії. Згідно з ідеями І. Канта, В. Гегеля, К. Маркса, Е. Гусерля, С. К'єркегарда, Ю. Хабермаса та інших філософів, соціальні науки (компонентом яких є освітні науки), мають розбудовуватися за принципами діалектики та емпіричних досліджень на основі застосування квалітативних методів [5, с. 39].

Герменевтична перспектива соціально-критичного наукового підходу до розбудови курикулярних проєктів стосується вивчення умов навчального процесу

та ідеї взаєморозуміння як головної умови навчання. За герменевтичною теорією Х. Гадамера, взаєморозуміння є основною структурою людського існування, основною умовою взаємовідносин людини зі світом. Розуміння досягається завдяки мові. Мова як феномен, що існує до розмови, є імпліцитною (невираженою) домовленістю, яка встановлюється між суб'єктами до розмови. Отже, задача герменевтики – виявити, при яких умовах досягається імпліцитна домовленість та розуміння, що забезпечує реалізацію процесу навчання [5, с. 43].

Поняття міждисциплінарності розуміється як процес взаємодії різних наукових дисциплін при розгляді певного наукового питання. Кожна з дисциплін збагачує цей процес власними концептуальними схемами, формами визначення проблем та методами наукових досліджень. Отже, розгляд феномена освіти веде до теоретичного дискурсу та акцентування різних концептуальних напрямів, що вивчають проблеми освіти (див. рис. 1) [3, с. 46].

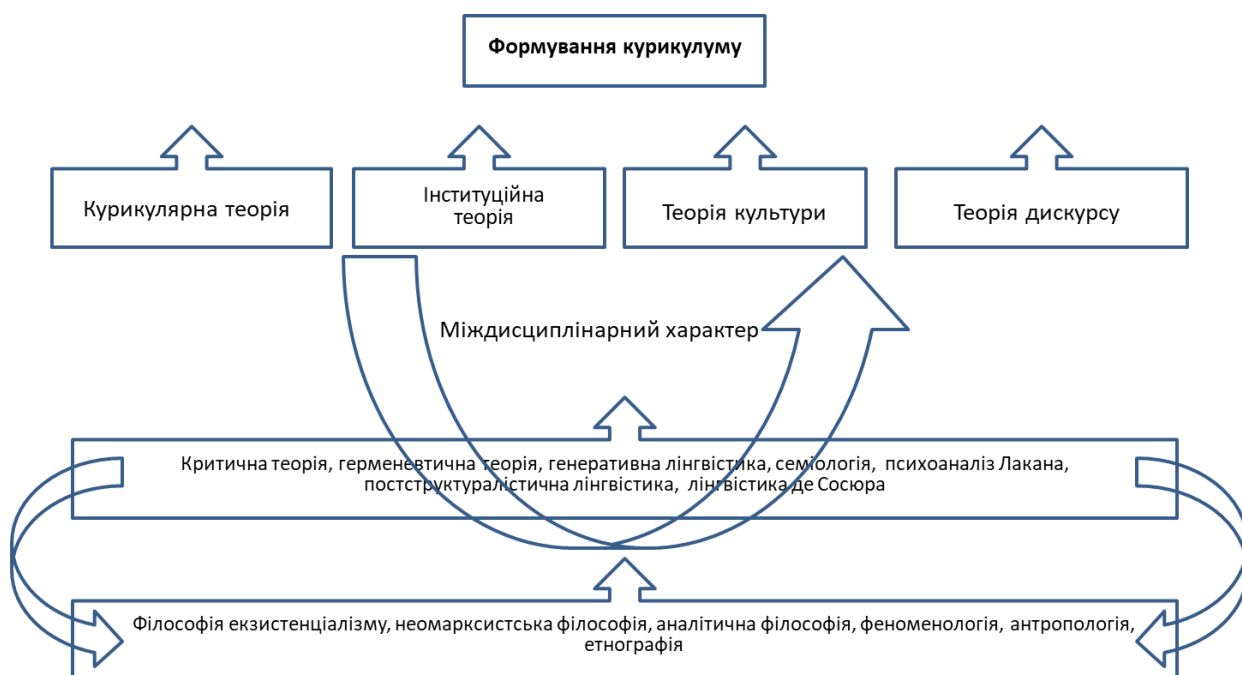

Рис. 1. Міждисциплінарна перспектива формування курикулярних проєктів
Джерело: розроблено авторами

Міждисциплінарна перспектива у випадку курикулярної конструкції професійної освіти фахівців сфери туризму передбачає застосування курикулярної та інституційної теорій, теорії культури та дискурсу.

Період започаткування курикулярної теорії охоплює другу половину XIX ст. і першу третину XX ст. Її поява пов'язана з процесом індустріалізації та виникненням промислових монополій у США, коли відбувалася трансформація американського суспільства, а також освіти. У цей період виникають нові педагогічні теорії, а саме курикулярна теорія, теорія оцінювання та освітніх технологій (тобто технологізації освіти), які гуртуються на ідеях позитивістсько-функціоналістських, кондуктуальних та когнітивістських науково-педагогічних течій та відповідають логіці наукової організації праці [6, с. 137–213].

Концепція «курикулум» виникає як визначення шляхів організації тематичного змісту навчальних програм і згодом перетворюється на педагогічну теорію індустріалізованого суспільства. Науковці США (М. Зегель, Р. Філліпс,

У. Чартерс, Ф. Боббіт, С. Боуелс, Х. Джінтіс, М. Карной, Г. Манн та інші) прагнули вирішити проблеми освіти, що задовольняла б потреби промислового суспільства, за допомогою філософії прагматизму, соціології освіти, теорії людського капіталу, наукової психології, теорії управління тощо.

У 20-х рр. ХХ ст. були надруковані декілька наукових праць про курикулум. Так, у роботі Ф. Боббіта «Курикулум» (м. Бостон, 1918 р.) функція розробки навчального плану порівнюється з функцією розробки інженерного проекту. Курикулярна теорія запроваджує такі поняття як діагностика потреб суспільства, характеристика випускників навчального закладу, мета і завдання навчання тощо [6, с. 137–213].

В 40-х – 60-х рр. ХХ ст. ця нова педагогічна теорія набуває особливого розвитку. У наукових працях Р. Тейлера «Основні принципи курикулуму» (1949 р.), І. Таба «Розробка курикулуму» (1962 р.) тощо доводиться необхідність взаємодії програм освіти з вимогами до підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, що потрібні промисловості. Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. курикулярна теорія зазнає кризи. Технологічний напрям нової педагогічної теорії в галузі розробки навчальних програм визнається невиправданим та підлягає критиці. Таким чином, виникає течія критичної курикулярної теорії, що ґрунтується на неомарксистських та феноменологічних філософських ідеях (М. Хайдеггер, Г. Гадамер, Ю. Хабермас, Т. Адорно та інші) [5, с. 47].

З погляду представників критичної курикулярної теорії (Г. Бошам, Дж. Данкан, М. Джонсон, Дж. Егглестон, Х. Жиро, Х. Клібард, Л. Кремінь, Дж. Міллер, Д. Таннер, Дж. Шваб та інші), розбудова курикулуму має відбуватися, враховуючи історичний, соціально-культурний та політико-економічний контексти, а не лише вимоги науково-технічного прогресу та потреб суспільства у кваліфікованих робітничих кадрах.

Формування курикулярного проекту професійної освіти вимагає також включення базових понять інституційної теорії у зв'язку з тим, що процес навчання, що є основою курикулуму, – це результат взаємодій інституційних педагогічних процесів. Розглянемо далі, у чому полягає інституційний науковий підхід [4, с. 62].

Інституція (від лат. *institutio*, *-onis* – щось започатковане, розпочате) розуміється як група індивідів, що сформована для виконання певної діяльності і має спільні задачі та характеризується узгодженими діями (наприклад, сім'я, школа, підприємство, держава тощо). Кожній інституції притаманна власна динаміка, що залежить від її завдань, а також інтересів, очікувань, світогляду тощо її членів, яка визначає ідеологію інституції та панівні в ній норми діяльності. Інституційна динаміка залежить також від типу взаємовідносин, що встановлюються між членами інституції та між інституцією і зовнішнім середовищем, що її оточує [7, с. 9–12].

Сучасна інституційна теорія сягає своїм корінням у часи Відродження. Ж. Руссо був першим, хто закликав до постійного аналізу соціальних інституцій. Пізніше В. Гегель розвив цю ідею та розбудував теорію влади, що є протилежністю свободи. Нарешті марксизм розпочав ретельний аналіз соціальних інституцій з точки зору категорій ідеології та праці. Представники марксизму та неомарксизму розглядають інституції як місце, де за допомогою символізації індивіду прищеплюється певне бачення світу [6, с. 153].

У ХХ ст. інституційна теорія набула розвитку завдяки працям французьких психологів П. Бордюю, М. Лобро, Р. Луро, М. Уебера, М. Фуко, Д. Харгрєвса та інших.

Інституційний аналіз навчальних закладів (інституцій) та процесів, що в них відбуваються, є новим напрямом критичного розгляду освітньої галузі. Започаткування інституційного аналізу пояснюється тим, що традиційні методи розгляду освітніх проблем (в основному квантитативні) не дають змоги виявити їх глибинні причини та забезпечити позитивні зміни в освітній галузі. Науковці дійшли висновку, що необхідно крім навчальних знань, які передаються студентам, також розглянути так звані «ненавчальні» знання, а також простежити, як відбувається процес формування певного типу індивідів; як суб'єкти підлягають впливу системи взаємовідношень, що встановлена; яким чином формується індивідуальність кожного члена інституції тощо [4, с. 74].

Всі навчальні заклади мають схожі елементи, функції, механізми, але історична траєкторія, соціальний контекст та інші фактори надають кожному закладу неповторності. Особливої унікальності надають кожній інституції також взаємостосунки, що встановлюються між її членами. Мета інституційного аналізу полягає в тому, щоб виявити механізми розбудови індивідуального та колективного «я» суб'єктів певної інституції.

Навчальні заклади є місцем соціального регулювання, їх членам передається певна ідеологія, певні форми соціальних взаємостосунків, соціальні норми та ставлення до влади, де ритуали та міфи є провідним елементом. Отже, головними категоріями інституційного аналізу є інститут, культура, індивід, суб'єкт, особистість, несвідоме, група, структура, організація, влада, норми, взаємовідносини, свідоме, несвідоме, символізація, значення, засвоєння тощо. Інституційний аналіз займається розглядом так званого «прихованого» курикулуму [5, с. 61].

Таким чином, у соціально-критичній перспективі навчальною інституцією є організація, що має певні функції, певне приміщення та певну групу людей, які відповідають за виконання визначених завдань, що регулюються певними системами. Кожна інституція функціонує на основі законів, реалізуючи відповідні цілі та має програму діяльності. Кожна інституція є унікальним навчальним закладом [4, с. 86]. Отже, будь-який заклад, що виконує завдання соціального контролю та регулює відносини між його членами внутрішньо та встановленими нормами зовнішньо, є інституцією.

Унікальність кожної навчальної інституції визначається особливостями її соціально-історичної та географічної ситуації; неузгодженістю між її соціальною та прихованою (реальною) ролями; індивідуальними рисами характерів людей, що працюють у ній, особливо її засновників та керівників; характеристикою інституційного стилю та культури.

Серед факторів, що впливають на конфігурацію функціонального стилю навчальної інституції та визначають її сутність, є важливими стан її приміщення як середовища та символічного значення «тіла інституції»; індивіди, їх мова, взаємостосунки, структура їх груп, стиль кожного з них у виконанні своїх обов'язків та розв'язанні різних задач, в адміністрації робітничого часу та місця, у взаємовідносинах з іншими індивідами; системи, що визначають поведінку та взаємостосунки між членами закладу, задачі закладу та співвідношення ролей його членів; норми, що гарантують виконання цих ролей, а також норми

комунікації, перевірки та контролю; уявлення колективу про заклад та його завдання [5, с. 64].

Навчальні інституції складаються з внутрішніх та зовнішніх підсистем, що їх визначають та характеризують. Внутрішніми підсистемами є члени інституції, які виконують певні задачі: викладачі, студенти, службовці, адміністрація тощо. Зовнішніми компонентами є ідеологія, задачі, мета, програми, план діяльності закладу.

З погляду концепції раціональної бюрократії М. Уебера серед факторів, що впливають на організацію будь-якого навчального закладу, є поведінка, стиль прийняття і впровадження рішень керівництва та засновників закладу. Відносини керівництва й службовців встановлюються ієрархічно та визнаються суб'єктами інституції. У навчальних закладах ієрархія підтримується юридично та представлена нормативними правилами, що продиктовані економічною системою та вільним ринком [8, с. 696].

Отже, на продуктивну діяльність навчальних інституцій впливають такі елементи: навчальний матеріал, персонал, що задіяний, енергія, тактика і стратегія. При розбудові курикулуму професійної підготовки фахівців сфери туризму важливо звертати увагу на аналіз завдань, що ставитимуться перед професійним навчальним закладом; на характеристику персоналу (викладачів, адміністрації, технічного персоналу тощо), що буде працювати; на матеріальні ресурси, потрібні для організації навчального процесу; на організаційну стратегію, що використовуватиметься для виконання певних навчальних, адміністративних та інших завдань тощо.

Висновки. Отже, інституційна теорія є основою формування курикулуму професійної освіти фахівців сфери туризму у соціально-критичній перспективі. Інституційний аналіз навчальних закладів та процесів, що в них відбуваються, є новим напрямом критичного розгляду освітньої галузі (див. рис. 2).

Рис. 2. Формування курикулуму професійної туристичної освіти у Мексиці

Джерело: розроблено авторами

Впровадження інституційного аналізу у професійну підготовку спеціалістів сфери туризму набуває важливості тому, що педагогічні, методологічні, дидактичні, психологічні та інші дослідження щодо професійної освіти повністю не забезпечують позитивних змін у цій сфері. Отже, необхідно крім аналізу навчальних знань, вмінь, навичок, що передаються студентам, також розглядати інші, не нормативні знання, які є компонентом так званого «прихованого» курикулуму.

Вважаємо доцільним розглянути у наступних роботах вплив на формування навчальних програм із професійної підготовки фахівців сфери туризму теорій культури та дискурсу.

Список використаних джерел

1. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навч.-метод. посіб. / В. Т. Лозовецька, Л. Б. Лук'янова, Л. В. Козак та ін.; за заг. ред. Лозовецької В. Т. Київ: Ін-т ПТО НАПН України, 2010. 382 с.
2. Bourdieu P. *Le sens pratique*. Paris: Hnuit, 1980. 320 с.
3. Butelman I. *Psicopedagogía institucional. Una formulación analítica. Grupos e instituciones*. Barcelona: Paidós, 1994. P. 17–76.
4. Fernández L. M. *El análisis de lo institucional en la escuela. Un aporte a la formación autogestionaria para el uso de los enfoques institucionales. Notas teóricas*. Buenos Aires: Paidós cuestiones de educación, 1998. P. 13–109.
5. Hargreaves D. *Las relaciones interpersonales en educación*. Madrid: Narcea Ediciones, 1986. P. 34–72.
6. Lobrot M. *Teoría de la educación*. Barcelona: Libros de confrontación, 1983. P. 137–213.
7. Lourau R. *El análisis institucional*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1975. P. 9–12.
8. Weber M. *Estructuras y funcionamiento de la dominación: Los tres tipos de dominación legítima. Economía y sociedad*. México, 1984. P. 696.

References

1. Lozovetska, V. T., Lukianova L. B., Kozak L. V., Palamarchuk L. B., Hrybova L. V., Husechko L. V., ... Oliferchuk O. H. (2010). *Formuvannia profesiynoi kompetentnosti fahivciv sferi posluh i turysmu: navchalno-metodychny posibnyk [Formation of professional competence of tourism specialist: a training manual]*. Lozovetska, V. T. (Ed.). Kyiv: Instytut PTO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Bourdieu, P. (1980). *Le sens pratique*. Paris: Hnuit.
3. Butelman, I. (1994). *Psicopedagogía institucional. Una formulación analítica. Grupos e instituciones*. Barcelona: Paidós.
4. Fernández, L. M. (1998). *El análisis de lo institucional en la escuela. Un aporte a la formación autogestionaria para el uso de los enfoques institucionales. Notas teóricas*. Buenos Aires: Paidós cuestiones de educación.
5. Hargreaves, D. (1986). *Las relaciones interpersonales en educación*. Madrid: Narcea Ediciones.
6. Lobrot, M. (1983). *Teoría de la educación*. Barcelona: Libros de confrontación.
7. Lourau, R. (1975). *El análisis institucional*. Buenos Aires: Amorrortu editores.
8. Weber, M. (1984). *Estructuras y funcionamiento de la dominación: Los tres tipos de dominación legítima*. En *Economía y sociedad* (p. 696). México: FCE.

Olena Zhyzhko,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Faculty of Humanities,
Autonomous University of Zacatecas, Mexico
e-mail: eanatoli@yahoo.com

Larysa Balakhadze,
PhD (Education), lecturer, Faculty of Culture,
Autonomous University of Zacatecas, Mexico
e-mail: lartisanatoli@gmail.com

CURRICULUM FOR PROFESSIONAL TRAINING OF TOURISM SPECIALISTS IN MEXICO: SOCIO-CRITICAL PERSPECTIVE

This paper covers the main aspects of institutional theory considered as the basis of the curriculum for the professional training of tourism specialists in the context of socio-critical paradigm in Mexico. It was found out that the socio-critical paradigm involves the analysis of the education phenomenon in the following three perspectives: critical, hermeneutic and interdisciplinary. Interdisciplinarity is understood as the process of interaction between different scientific disciplines when considering a particular scientific issue. Each discipline enriches the process with its own conceptual schemes, problem-solving forms and research methods. Thus, the phenomenon of education is closely connected with the theoretical discourse and conceptual directions that study the problems of education. In the case of the curricular construction of professional education of tourism specialists, an interdisciplinary perspective involves the application of curricular and institutional theories, as well as theory of culture and discourse. The basic concepts of institutional theory should be taken into consideration in the process of the development of a vocational education curriculum, since learning that underlies the curriculum is the result of interactions between institutional pedagogical processes. The authors also found out that the productive activities of educational institutions are influenced by the following elements: training material, staff involved, energy, tactics and strategy. When developing the curriculum for the professional training of tourism specialists, it is important to pay attention to the following: the analysis of the tasks that will be established for a professional educational institution; the characteristics of the staff (teachers, administration, technical staff, etc.) that will work; the material resources needed to organise the educational process; an organisational strategy that will be used to fulfill certain educational, administrative and other tasks, etc. Institutional analysis should be applied to achieve these goals. The institutional analysis of educational establishments and educational process is a new direction for the critical consideration of the professional education of tourism specialists. This method is used because pedagogical, methodical, didactical, psychological and other studies in the sphere of vocational education do not provide positive changes in full. So, it is very important to consider academic knowledge, skills, and abilities, as well as extra nonacademic knowledge.

Keywords: *professional training of tourism specialists; vocational education system in Mexico; formation of curriculum in the context of social-critical perspective; critical consideration of educational field; institutional analysis of educational institutions.*

Надійшла до редакції 05.12.2019 року